

Рецензия

за научните и художествените приноси на доц. д-р Елена Кантерева-Дечева във връзка с обявения конкурс за заемане на академична длъжност професор в специалност Стенопис, научно направление 8.2. Изобразително изкуство, към Катедра „Изящни изкуства“ на Факултет „Изобразителни изкуства“, АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ Пловдив

I. Общо представяне на процедурата и подадените за рецензиране материали.

Конкурсът за професор по стенопис в научно направление 8.2. Изобразително изкуство е обявен в брой 5 на Държавен вестник от 16 януари 2024 г. За участие в конкурса документи е подал един кандидат – доц. д-р Елена Кантерева-Дечева. Документите отговарят на всички изисквания и академични норми, като постиженията, които документите засвидетелстват, надвишават чувствително минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ.

С ректорска заповед № РД 27-047 от 14. 03. 2024 г. въз основа на решение на Факултетния съвет на факултет Изобразителни изкуства, документирано с протокол №7/ 11.03.2024 г., е свикано научно жури по конкурса.

II. Кратки биографични данни за кандидата.

Доц. д-р Елена Кантерева-Дечева е изключително продуктивен в своята разностранна творческа дейност специалист, учен, мениджър в областта на културата и общественик. Тя е водещ на специалност Стенопис в Академията и дългогодишен преподавател по дисциплините технология и техника на

живописиста и стенописиста, иконопис, стенопис, композиция, цветен етюд, консервация и реставрация.

Завършила е специалност Консервация и реставрация в Национална художествена академия София през 1989 г. На два пъти е специализирала в Центъра за художествена консервация в Уилямстаун, Масачузетс (през 1997 и 2006 г.). Доктор е в област 8. Изкуства, професионално направление 8.2. Изобразително изкуство.

В периода 2011-2014 доц. д-р Кантарева-Дечева работи по проектирането, ръководството и изпълнението на реставрация и консервация на обекта Малка базилика в Пловдив. По-късно – 2015-2021 г., се заема с дейностите по реставрацията на подови мозайки от обект Епископска базилика на Филипопол. Откриването на обекта за посетители е безспорно измежду най-значимите събития не само в новата история на град Пловдив, но и в национален мащаб.

Заедно с екипа, който ръководи, доц. Кантарева-Дечева е създала икони и стенописи в повече от петнадесет източноправославни църкви от края на 90-те години до днес. Участвала е в десетки художествени изложби. Изнасяла е научни доклади в областта на консервацията и реставрацията на произведения на монументалните изкуства в редица престижни форуми у нас и в чужбина.

От 2021 г. е директор на Общински институт „Старинен Пловдив“. В продължение на 15 години е била председател на Управителния съвет на Сдружение с нестопанска цел „Български културни следи“.

III. Актуалност на разработваните проблеми.

Актуалността на изключително активната работа на доц. д-р Кантарева-Дечева се определя от няколко основни посоки. **Първо**, дейността ѝ за опазването и представянето на културното наследство по днешните български земи представлява звено, което предполага често нелеката задача да се координира, мотивира и осмисля работа с различни по специфика и функционалност

институции. **Второ**, планирането, създаването и управляването на отлично обучени екипи, които не просто да са в състояние да извършват характерния високоспециализиран труд, но и да се посветят изцяло на мисията за възстановяване и поддържане на паметниците на културата. Подобно отношение към работата (и то творческа работа, опираща се комплексно на точни науки) би следвало да е актуално и да се насърчава при възпитанието на тези, които идват след нас. **Трето**, актуално е настояването в работата на доц. д-р Кантарева-Дечева, че науката присъства като неизменна съставна част от облика на всеки паметник на културата. **Четвърто**, винаги актуално е обръщането към източноправославните ценности, търсенето на нови творчески решения спрямо каноничните образи и спрямо устойчивите художествени представи.

IV. Описание на научната и художественотворческата дейност на кандидата.

По показател „А“ от наукометричната таблица се включва дисертационният труд на доц. д-р Елена Кантарева-Дечева на тема „Подови мозайки от Епископската базилика на Филипопол – техника, състояние, проблеми, реставрация“. Трудът е защитен блестящо пред научно жури и е публикуван. За него е писано, цитиран е и вече присъства активно в научно обращение. Тук ще припомним само това, че с цялостното си присъствие авторката е отговорна за съществуването на този обект – създаването на музейния обект Епископска базилика е непредставимо без нейната дългогодишна дейност: от замисъла през етапите на реставрация, през изградените проектни сътрудничества с фондации и институции, през проектирането на специално оборудвана сграда за целите на експонацията до създаването на зоните за работа с деца. Успехът на извеждането на обекта Епископска базилика на Филипопол като цялостен художествен продукт е постигнат с целите и методите на науката, но също така и с разполагането на процеса на обучение като особено важно междинно звено между теорията и практиката.

Показател „В“ включва две основни творчески изяви: проектирането и изпълнението на стенописи за храмовете „Свети Георги Победоносец“ в ж. к. Бяла Черква, квартал Панчарево, и „Свети Николай Чудотворец“ в квартал Сарафово, Бургас. Изпълнението по двата проекта е описано детайлно и точно, с впечатляваща методологическа последователност и яснота. В представянето добре личи богатият опит на екипа, който доц. д-р Кантарева-Дечева води. Този опит стои в основата на редица сравнения с процеса и практиката в изписването на други храмове (например стенописите в храм „Успение на пресвета Богородица“ в курортния комплекс Пампорово или параклиса „Свети Теодор Стратилат“ в Широка Лъка). Описанието включва очертаване на различни аспекти от извършената работа: иконографски, технологически и интерпретативни въпроси, както и гледни точки, които се отнасят към историческото развитие в системата на източноправославния канон. Тук особена значимост получава търсенето на баланс между изискванията на канона и възможностите на непосредствената архитектурна среда. За постигането на този труден баланс се изискват конкретни творчески решения. Към това се прибавя необходимостта от взимане на решения и обосноваване на ситуационни казуси като например случая с отхвърлянето на технологията на казеино-акриловата техника, която позволява изпълнение на живопис върху бетонни основи, последвано от връщането към традиционната яйчна темпера. Изпълнението на комплексните дейности и в двата случая е извършено въз основа на отлично познаване и съобразяване с храмовата архитектура (отново както в общ принципен, така и в конкретен план). И в двата фокусни случая са постигнати забележителни пространствени внушения, което е осезаемо и при наблюдение на документиращите фотографски изображения. Тук трябва да се каже, че и самото портфолио на проекта е изпълнено със забележително високо качество. За въздействието на постигнатото от съществено значение е още едно обстоятелство: зад всяко едно от отделните стенописни решения при иконите

стоят множество проучвания на жития, богослужбни книги и научна литература.

В раздел „Г“ са представени публикацията, направена на базата на защитения докторат, както и пет статии. Три от статиите са на английски език, написани за участия в престижни международни конференции в Никозия, Алгеро и Барселона. Високите форуми свидетелстват за това, че доц. д-р Кантарева-Дечева е несъмнено признат учен, чието име присъства трайно в мрежата от специализирани изяви, и че тя е безрезервно приета в специализираната изследователска общност.

В същия раздел се включват и две участия на доц. д-р Кантарева-Дечева като ръководител: за проектирането и изпълнението на консервация и реставрация на мозайка на архитектурен обект Малка базилика и реставрацията и изписването на тридесет и седем икони за иконостаса на храм „Св. пророк Илия“ в село Синапово.

В раздел „Д“ са описани цитатите на кандидатката в конкурса: девет от тях са в реферирани научни издания, а пет са в нереферирани издания с научно рецензиране. При това трябва да се отбележи, че във всяка една от тези публикации трудовете на кандидатката са цитирани по няколко пъти. Както и при другите показатели, и цитатите намират напълно естествено присъствие в научния път на доц. д-р Кантарева-Дечева. И това положение на нещата е напълно обяснимо: нейните трудове, в които се представят резултатите от работата ѝ, са незаобиколим стандарт за пишещите за културата на късната античност по нашите земи. На това място искам да подчертая и нещо различно от неоспоримите измерими постижения. Във високите научни общности публикацията и нейното възприемане са задължителна комплиментарна част към артефакта, към който те се съотнасят, неизменно условие за трансформирането на артефакта в естетически обект, ако използваме разграничението, което прави Мукаржовски.

В раздел „Е“ е представено участие в национален научен и образователен проект на фондация „Българско наследство“ за опазване на съвременното монументално изкуство в България, както и работата по ръководството на четири проекта за реставрация и консервация, за участие на преподаватели и преподаватели в Петото биенале на църковните изкуства във Велико Търново и за годишна изложба на преподаватели и студенти от Факултет Изобразителни изкуства. Това са различни по своята същност активности, които обаче не просто допълват портрета на изследователката, но и го насочват към едно особено пространство, в което от организаторската активност произтича траен педагогически ефект. Необходимо е да си даваме сметка за това, че ако искаме някакво бъдещо присъствие за нещата, които правим в областта на материалната култура, е необходимо да осигурим тяхното място извън туристическия и изобщо конюнктурния интерес. А това се постига единствено със създаването на концентрични кръгове от образована среда и културна рецепция. Ако плътно създаденият в последния четвърт век екип около доц. д-р Кантарева-Дечева представлява първият, най-тясно специализиран концентричен кръг, оттук нататък е необходимо формирането на по-широк кръг, в който специализираните активности на екипа ще бъдат следени, разбираеми и популяризирани.

В същия раздел присъстват и награда „Пловдив“ за 2019 г. за принос в опазването на културното наследство, както и наградата на фондация за развитие на артистични таланти „Борис Христов“ за изключителен принос в културата на Пловдив.

V. Приноси на доц. д-р Елена Кантарева-Дечева.

– Първи принос е във връзка с избрания от доц. д-р Елена Кантарева-Дечева проблемен фокус: изцяло авторските художествени решения в работата по изписването на източноправославните храмове. Пред нас са значими творчески постижения, които са съобразени едновременно с множество фактори: с конкретната архитектурна среда, с ортодоксалната традиция и практика, с

непосредствените дадености на всеки отделен случай, с разбиранията на храмовите служители и т. н. Изключителното въздействие на създадените от доц. д-р Кантарева-Дечева и екипа ѝ стенописи представлява както творчески, така и методологически принос в подхода към цялостната задача на храмовата иконопис.

– Може да се каже, че с дейността и примера си доц. д-р Елена Кантарева-Дечева налага мисленето за изписването на храмове като процес. Още в плана на единичната задача процесуалността е заложена в обвързването между планиране, комплексно изследване (от химическите изследвания на мазилките до проследяването на иконологическия тип на образите в житията), практическа дейност и цялостен образ. В плана на дългата поредица от изписани храмове процесуалността очертава водещи принципи и създава впечатление за мисия, свързана с открояването и отстояването на общи ценности.

– Непосредственото присъствие на публикационната дейност на кандидатката наред с работата ѝ по реставрацията и консервацията на мозайки (друг основен обект в дейностите по конкурса) показва подхода на значим учен от европейски мащаб. За доц. д-р Елена Кантарева-Дечева експонирането на материалния носител на даден паметник на културата е неделимо от неговия описателен образ в научните издания – с представянето на контекста и състоянието на предишните изследвания и хипотези, с очертаването на етапите по реставрацията и особеностите на избраната технология и т. н. Подобна нагласа, изведена до изключителни равнища на задълбоченост и вътрешна хомогенност между отделните дейности, представлява принос, който и за в бъдеще ще трасира пътя на специалистите в областта на опазването на културното наследство.

– Несравним в своята стратегическа дълбочина принос е комплексният характер на дейността на Елена Кантарева-Дечева. Той намира израз в хармоничното и изключително ефективно съчетаване на множество различни роли в нейно лице – на преподавател, изследовател, художник, реставратор, ръководител, организатор, общественик. Това е принос на пълноценното човешко присъствие,

в който органично се съчетават различни знания, умения, постоянство, вкус, проникновеност, любопитство към света, усет, разбиране. Въз основа на това изключително рядко срещано съчетание се изгражда не само обликът на личността, но и визията за културното наследство.

VI. В заключение: Въз основа на безспорните качества на доц. д-р Елена Кантарева-Дечева и изключително силното ѝ присъствие в съвременната българска култура предлагам на уважаемото научно жури да ѝ присъди академичното звание „професор“ в професионално направление 8.2. Изобразително изкуство и уверено гласувам „за“.

Проф. д-р Галина Лардева

03 май 2024 г.